

Makaleler

ULUSLARARASI FİNANSAL KRİZ VE SİYASİ SONUÇLARI

Doç. Dr. Sedat AYBAR *
Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER **
Öğ. Gör. Vedat AKMAN ***

ÖZET

Bu yazı uluslararası finansal kuruluşlardan kaynaklanan küresel krizin sadece iktisadi değil, aynı zamanda toplumsal, teknolojik ve siyasal yönleri olduğu ileri sürülmektedir. İçinde yaşanan küresel iktisadi daralma etkisini özellikle mali yapılarını sarsarak göstermiş; kapitalizmin lokomotifini olan teknoloji ağırlıklı sektörleri vurmuştur. Bunun yanında; genel talebin düşmesine yol açarak büyük çapta bir işsizlik yaratmıştır. Bunun sonucunda ABD ile G-20 ülkeleri yeni mali ve reel sektör politikalarıyla ilgili yeni modeller üzerinde tartışmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Küresel kriz, finans, mali kurumlar, teknoloji, G20, işsizlik, ekonomik durgunluk, faiz, döviz kuru ve yeni iktisadi borçlanma ve büyüme modelleri.

Abstract

This article is concerned about the roots of the global crisis that rose from the collapse of the financial markets and financial

* Kadir Has Üniversitesi, Ekonomi Bölümü Başkanı, saybar@khas.edu.tr

** Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Master Programı Koordinatörü, uozgoker@khas.edu.tr

*** Kadir Has Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi, vakman@khas.edu.tr

institutions in the USA. The world wide recession following this event caused G-20 countries to consider new alternative economic growth models. So, financial bankruptcy lead the way to the breakdown of the production lines of real sectors from constructions to steel industry and to the textile sector, in addition to the main vanguard sector of auto industry and its complementary sectors in the USA. This whole process of contagious financial crisis became a snowball to go over the other integrative finance related ties causing them to become a Giant Factor of Challenge for all the Governments in the whole world.****

Key Words: Global crises, finance, financial institutions, technology, G-20, unemployment, recession, interest rate, foreign exchange rates, and new economic growth models.

1. GİRİŞ

İçinde yaşadığımız küresel kriz Ağustos 2008’de ABD’ de mortgage krizi olarak başlamıştır. 15 Eylül 2008 tarihinde Amerika’nın büyük yatırım bankalarından Lehman Brothers’ın batmasıyla yeni bir merhaleye ulaşmıştır. Artık ‘batmasına izin verilmeyecek kadar büyük’ kavramı erozyona uğramıştır. Bunun ardından Morgan Stanley, Citibank, Goldman Sachs gibi büyük bankaların sarsıntı geçirmesi ve Bearn Stern gibilerinin batması egemen iktisadi ideoloji’de fırtınalara neden olmuştur. Kriz bugüne değin uygulanmakta olan oyunun kurallarını imha etmiş, serbest piyasa ekonomisine olan inancı zedelemiştir. Krizin etkilerinin ekonominin diğer alanlarında da hissedilmeye başlanmasıyla imha etme süreci devam etmektedir ve yakın gelecekte de devam etmesi beklenmektedir. Nitekim; İngiltere Başbakanı Gordon Brown, 2 Nisan 2009 günü Londra’da toplanacak olan G-20 zirvesi öncesinde, özellikle gelişmekte olan ülkeler ile yoksullara hiç hayırlı olmamış olan dönemin bittiğini ‘Washington Uzlaşısının sonu gelmiştir’ diyerek ilan etmiştir.¹

**** Bu makalenin hazırlanmasındaki değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Önder Arı’ya teşekkür ederiz.

¹ 30 Mart 2009, The Guardian.

Öte yandan, sonuçları ve nedenleri iktisadi olarak görünen bu krizin sadece iktisadi olmayan, toplumsal, teknolojik ve siyasi olan yanları da vardır. Bunlar içinde siyasi oluşumun en önemlilerinden birisi olduğu tartışılmaz bir gerçektir. İşte, krizin bu siyasi boyutunu analiz etmek bu makalenin asıl amacıdır.

Makale; ilk olarak, krizin kökenleri üzerinde tarihi bir perspektif sunmaktadır. Bundan sonraki bölüm Bretton-Woods sistemini irdelemekte ve çöküşü hazırlayan nedenlere değinmektedir. Daha sonraki bölüm, terörizme karşı mücadeleyi ve bunun finansal sonuçlarını incelemektedir. Ondan sonraki bölümde ise küresel krizin siyasi ve kurumsal boyutlarına dikkat çekilmektedir. Bu bölümde, özellikle IMF, Dünya Bankası gibi kurumların, krizin idaresinde ve sonrasında oynayacakları rol üzerinde durulmaktadır. Bir sonraki bölümde uluslararası güvenlik mimarisine gönderme yapılmaktadır. Sonuç bölümünde ise makalenin geliştirdiği analizin sonuçlarını aktarılmaktadır.

2. Krizin Kökenleri ve Kapsamı

2008 yazında ABD bankalarının verdikleri eşik-altı kredilerden kaynaklanan finansal kriz sonbaharda bütün dünyayı sarmış ve ekonominin diğer alanlarına sıçrayarak genel bir ekonomik kriz şeklini almıştır. Bu kriz yüzünden dünya çapında binlerce firma iflas etmiş, milyonlarca kişi işsiz kalmış ve dünya genelinde ülkelerin büyümesi genel olarak negatife dönmüştür. Krizin sona ermesinin yani iktisadi daralmanın ve küçülmenin iktisadi büyümeye dönmesinin, 2009 yılının ötesine taşacağı ve krizin uzunca bir zaman dilimine yayılacağı artık genel kabul görmektedir. Birçok uzman dünya ticaretindeki daralmanın ve negatif büyüme oranlarının 2010 senesinin ortasına kadar devam edeceğini iddia etmektedirler.² Daha sonraki sürecin ise; nasıl şekilleneceği tahmin edilememektedir.

2008 yılının son çeyreğinde dünya ticaretinin daralmasına neden oldu. Yüzyetmiş ülkenin yüzyirmisinin ciddi ödemeler bilançosu

² Bak., Martin Wolf, Financial Times, 23 November 2008, Morris R. Charles (2008), The Trillion Dollar Meltdown, London: Perseus Books.

sıkıntısı yaşayacağı açığa çıktı.³ Bu durumu bertaraf edebilmek için liberalizmin ruhuna aykırı olarak korumacı iktisadi politikaların uygulamaya konulması ciddi olarak tartışılmaktadır. Küresel iktisadi daralma henüz büyük boyutlu toplumsal patlamalara neden olmamıştır. Ancak kitlelerin arasında özellikle işsizliğin artmasından kaynaklanan huzursuzlukların arttığı görülmektedir. Örneğin, AB içinde sistem dışı sol hareketlere sempati artmaya başlamıştır. Fransa'da sistem dışı sol Sarkozy'ye ciddi bir alternatif oluşturma boyutuna ulaşmıştır.⁴

2007'den bugüne kadar tüm dünyada 53 milyon insanın işini kaybettiği belirtilmektedir.⁵ Küresel iktisadi daralma yavaş yavaş siyasi alanda da etkisini göstermeye başlamıştır. ABD'de güçlü bir kitlesel destek ile işbaşına gelen Obama başkanlığındaki yönetim, yaşanan iktisadi krize çare olacak siyasi dönüşümleri gerçekleştirmiş, başta IMF gibi uluslararası kuruluşlar olmak üzere kurumsal yapıyı ve finansal hukuki yapısını yeniden düzenleme gibi siyasi yaşamı yeniden yapılandırma mimarisini derinden etkileyecektir. Bu bağlamda Obama yönetimi otomotiv endüstrisine etkin bir şekilde müdahalede bulunmuştur.

Devlet; 30 Mart 2009'da otomotiv sanayi devlerinden GM ve Chrysler'in kurtarılması için fon ayırmış ve GM'in Ceo'sunu istifaya zorlamıştır. Dahası; Chrysler'e kendisini kurtarması için İtalyan otomobil üreticisi FIAT ile anlaşması için bir (1) ay süre tanımıştır. Elbette bu müdahalenin bu yazının boyutlarını aşan başka bir yanı daha vardır. Şöyle ki; otomobil üreticileri kendilerini yenileyecek hidrokarbon bazlı enerji kaynaklarına bağımlılıklarını azaltacak ve çevreye duyarlı üretim teknolojileri geliştireceklerdir. Yapılan müdahale yeni teknolojilerin uygulanmasında, krizin devlet tarafından bir fırsat olarak kullanılmak istendiğine işaret etmektedir.⁶

³ Simon Mohun (2009), ISJ.

⁴ Wade Robert (2008), Financial Regime Change, London: NLR (53)

⁵ Turner, Graham (2008), The Credit Crunch (Pluto), Wade Robert (2007), A New Global Financial Architecture, London: NLR (46), Wade Robert (2008), Financial Regime Change, London: NLR (53).

⁶ Allen Robert C (2005), "Capital Accumulation, Technological Change, and the Distribution of Income during the British Industrial Revolution", Department of Economics, Oxford University.

3. Nereden Nereye?

Bilindiği gibi 2. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, ABD'nin New Hampshire Eyaletinin Bretton Woods kasabasında savaş sonrası dünyanın ekonomik yapısı belirlenmişti. Buna göre altına konvertibl para sistemi kabul edilmişti. Bu sistemi gözetmek için, IMF (Uluslararası Para Fonu) - Dünya Bankası, GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması daha sonra Dünya Ticaret Örgütü) ve IFC (Uluslararası Finans Kuruluşu) gibi uluslararası finansal kurumlar oluşturulmuştu. Bu sistemde altının dolara çevrilebilirliği kabul edilmiş, uluslararası ticarete değişim aracı olarak doların kullanılmasına imkan sağlanmıştı.⁷

Bu sistem 30 yıla yakın bir süre sürmüştür. ABD ekonomisinin dünya GSMH'nin % 61'ini tek başına üretiyor olması, doları dünyanın her yerinde kullanılan bir değişim aracı yapmaya yaramıştı. Buna Bretton Woods'da kabul edilen dünya ödemeler sistemi de katkı yapmıştı. Ancak, 1970'lerin başında Vietnam Savaşı ABD ekonomisine yük getirmeye başlamıştı. Amerikan halkı, kendilerini hiçbir şekilde ilgilendirmeyen bir savaş nedeniyle ABD askerlerinin yol açtığı büyük can kaybına karşı kayıtsız kalmayarak tepki göstermiştir. Artan siyasi bilinç, ABD maliyesinin muazzam savaş harcamaları karşısında kamuoyunun büyük infial göstermesine neden olmuştur. Hükümet ve savaş aleyhtarı gösteriler sonucu savaş harcamalarının ABD bütçesinden karşılanmasının devamı mümkün değildi. Buna karşı ABD Hükümeti karşılıksız dolar basarak ve doların değerini düşürerek savaşı finanse etme yolunu seçmiştir. Böylece Vietnam savaşının bedeli sadece ABD vatandaşlarınca değil, elinde dolar bulunan kim varsa onlar tarafından ödenmiştir.

Artan petrol fiyatları, euro-dolar piyasalarının derinleşmesi, başta petrol olmak üzere artan ithalat masraflarını ödemede güçlük çeken gelişmekte olan ülkelerin IMF ve Dünya Bankası üzerindeki finansman taleplerinin artması sonucu Bretton-Woods sistemi 1973 senesinde çökmüştür. Bunun üzerine 1973 de altın – para sisteminde vazgeçilerek serbest kur rejimi uygulanmaya başlanmıştır.

⁷ Kindleberger, Charles P (1973), *The World in Depression 1929-39*, Allen Lane. Galbraith, John Kenneth, (1993), *American Capitalism*, Transaction Gup, Benton E (ed)., (2004), *Too Big to Fail*, Praeger Press.

Aslında 1973'ü takip eden dönemde uygulanan iktisadi politikalar bugün sonuna geldiği söylenen 'Washington Uzlaşısının' başlangıcıydı. Bu uzlaşya göre piyasalar (sanki bunlar akılcı davranan bireylermiş gibi tamamen yanlış olarak değerlendirilerek) serbest bırakıldığında kaynakların kullanımını en etkin şekilde gerçekleştirebilirler ve iktisadi büyümeye yardımcı olabilirlerdi. Bu uzlaşının uygulamaya konulması bir hayli maliyetli oldu. Türkiye gibi ülkelerde, Güneydoğu Asya, Latin Amerika gibi bölgelerde 'Washington Uzlaşısı' yönelimli politika değişiklikleri baskıcı askeri yönetimler aracılığıyla hayata geçirildi.⁸

Demokrasilerden vazgeçilerek muhalefetin siyasi alanın dışına sürülmesi geri çevrilmesi son derece zor olan, etnik, dini, anarşik eğilimlerin, anti-sistemik hareketlerin odak noktasına oturmasına yol açmıştır. Washington Uzlaşısı özellikle gelişmekte olan ülkelerde sadece neden olduğu fakirlik ve az gelişmişlik yüzünden değil ama siyasi uygulamasındaki acemilikler yüzünden de anti-sistemik terörizmin nedeni ve besleyicisi olmuştur.

Bunun sonucu dünyada karşılaşılan durum Latin Amerika, Afrika ve Asya kıtalarının yoksul ülkelerinde serpilip gelişen kriminal yapılar ve bunlara koşut devlet olma görevini yerine getiremeyen devletlerin, Dünya Bankası jargonuyla ifade edersek 'Failed States' in önlenemeyen yükselişleriydi.⁹ 1989 Berlin Duvarının çöküşünün ve SSCB'nin dağılmasının ardından 'Ulus İnşası' (ulus devlet inşası değil) için harekete geçen güç ABD'den başkası olmayacaktı. Afganistan müdahalesi, Irak'ın işgali, Somali'nin bombalanması gibi olgular 'Ulus İnşası' mühendisliğinin birer uygulamasıydı. Süreç bir noktada küreselleşme koşutluydu. Küreselleşen dünyada 'ulus devletlere' gerek yoktu ama küreselleşmeye uygun davranacak tüketici vasıflara sahip uluslara gerek vardı. Bu ulusların olmadığı yerlerde inşa edilmeleri gerekiyordu. Aslında 'Washington Uzlaşısının' sonunun geldiğinin açıklanması bir noktada 'hafif emperyalizm' olarak bilinen bu tür ulus inşa etme mühendisliğinin de sonunun geldiğinin

⁸ Arrighi Giovanni (2009), "Winding Paths of Capitalism", London: New Left Review (56), Brenner, Robert (2006), *The Economics of Global Turbulence*, Verso.

⁹ Collier Paul (2008), *The Bottom Billion*, Oxford: OUP.

habercisiydi.¹⁰

Bir sonraki bölümde terörizme karşı savaş bağlamında bu konu ele alınacaktır.

4. Teröre Karşı Savaş ve Finansal Mimari

11 Eylül 2001 tarihinden sonra ABD, Afganistan ve Irak'ı işgal etmiştir. Ancak buralarda ciddi direnişle karşılaşmış, savaşı kazanamamış ve buralardaki ABD yenilgisi iyice açığa çıkmıştır. Ancak savaş hala sürmektedir. Bu savaşların siyasi sonuçları, savaşın kendisi gibi anlamsız ve son derece flu hale gelmiş durumdadır.

ABD'nin askeri hareketi can kaybına neden olmakta ve bölge halkı büyük acılar çekmektedir. Altıncı senesine giren Irak işgali yüzünden ABD'nin harcadığı paranın üçyüzelli milyar doları geçtiği iddia edilmektedir. ABD bu ülkelerde asker bulundurmak için milyarlarca dolar harcamaktadır.¹¹ ABD bu paranın büyük kısmını kontrolü altında tuttuğu Irak idaresinden ve onun Kuzey Irak'taki petrol gelirlerinden karşılamaktadır. Ancak ABD, Irak'ın yeniden inşası için kullanılacak petrol gelirlerini kendi şirketlerinin yaptığı ve çoğunluğu güvenlik sağlama gibi ekonomik katma değer yaratmayan işlere aktarmaktadır.

Öte yandan ABD'nin Afganistan müdahalesi sistem karşıtı faaliyetlerin çevre ülkelere özellikle Pakistan'a sıçramasına neden olmuştur. Barack Hüseyin Obama yönetimi Afganistan'a onyed bin asker daha gönderme kararı almıştır. Afganistan'da bulunan müttefikleri ise uluslararası kuvvetlerdeki (ISAF) asker sayılarını azaltarak ABD'yi yalnız bırakmaya başlamışlardır. Obama yönetiminin Afganistan politikası örneğin bir Irak politikası kadar (o da ne kadarsa) açık değildir. Irak'ta en azından güvenliği Irak ordusuna bırakma

¹⁰ Dale Gareth (2004), *Between State Capitalism and Globalisation* (Peter Lang). Duménil, Gérard and Dominique Lévy (2005a), "The Real and Financial Components of Profitability". Duménil, Gérard and Dominique Lévy (2005b), "The Profit Rate: Where and How Much Did it Fall? Did It Recover? (USA 1948-1997)". Eichengreen B., and Richard Baldwin, "What G20 leaders must do to stabilize our Economy and Fix the Financial System", www.voxeu.org/index.php?node/2543

¹¹ Wilmarth, Arthur E (2004), "Does Financial Liberalization Increase the Likelihood of a Systemic Banking Crisis", in Gup, 2004.

planı vardır. Afganistan'da ise böylesi bir iradenin Cumhurbaşkanı Karzai'nin uygulamaları nezdinde düşünüldüğünde var olduğunu söylemek güçtür.

Bir diğer yandan ABD, Obama yönetimi uluslararası sürtüşmelerin coğrafyasını Afrika kıtasına taşımaktadır. Yukarıda bahsi geçen, devlet olma niteliğini kaybetmiş olan devletlerin büyük çoğunluğu Afrika kıtasındadır. Liberya, Somali, Sudan ve Zimbabve gibi ülkelere daha sık göndermeler yapılmaktadır. Afrika kıtasının dünya gündemine bu şekilde taşınmasının iki önemli nedeni vardır. Birincisi, yeraltı zenginlikleri ve bunların paylaşılmasıyla ilgilidir. İkincisi ise Afrika kıtasında yaygın olan yoksulluktur. Kaynağı tamamıyla dışarıda olan bu yoksulluk ve ona bağlı olarak yayılan hastalıklar, göç ve insani trajedi gelişmiş Batı dünyasını ilgilendirmekte ve bu kıtanın sorunlarına çözüm üretmek fikri ABD ve Batıya finansal yük bindirmektedir.

Başta ABD olmak üzere küresel kriz ile birlikte finansal açıdan daralan gelişmiş Batı dünyası bir yandan da Çin Halk Cumhuriyeti gibi Ödemeler Bilançosu fazla veren ülkelerle bir denge bulmak zorunda kalmıştır. 2000'li yılların başında Çin'in ucuz işgücü avantajı ile Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olması sonucu Çin malları bütün ABD ve Avrupa piyasalarını işgal etmeye başlamıştır. Yüksek ücretler, telif ve patent hakları, yüksek kalite standartlarında üretim yapma, rekabet ve tüketici hukukuna göre davranma zorunluluğu ve yüksek vergiler yüzünden ABD sanayicisinin taklit - kayıt dışı - kalite ve standartlara uymayan tapon Çin mallarına karşı rekabet şansı kalmamıştır.

Pekçok Amerikan firması bu tür rekabetçi ortamdan yararlanmak için Çin'e taşınmış ve haksız rekabetin öz kaynağını tekellerine alarak dünyadaki ahlaki bozulmaya (moral hazard) katkı yapmışlardır. Bu yüzden ABD'nin dış ticaret açığı senede bir trilyon dolara yaklaşırken, Çin dış ticarete yüz milyarlarca dolar fazla vermeye başlamış ve elinde iki trilyon ABD doları para birikmiştir.

Durum özetlenirse şöyle bir görüntü ortaya çıkar; ABD ve Batı krize; bütçe ve dış ticaret açıkları yüzünden likidite ihtiyacı içindeyken yakalanmıştır. Bütçe açıkları savaşların sonucudur. Dış ticaret

açıklarının başta üretim coğrafyasının değişmesi olmak üzere karmaşık nedenleri vardır. Bu açıkların giderilmesi ve krizden çıkılabilmesi uluslararası ajanların neo-con'ların öngördüğünden farklı olarak düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu da siyasi iradenin uluslararası platformda işbirliği yapacağı ittifaklarının, ekonomik bağlantılarla uyumlulaştırılmasını gerektirmektedir. Demek ki içinde bulunulan durumda ekonomi siyaseti şartlandırmaktadır.

ABD, artan petrol ve doğalgaz fiyatları nedeniyle Rus oligarklarının elinde biriken yüzelli milyar doları, Arap şeyhlerinin elinde biriken sekizyüz milyar doları ve Çin'deki iki trilyon doları kendine çekme yoluna başvurmuştur. Bu fonları kendine çekmek için ise ABD Hazine Bonosu, ABD'de gayrimenkullerin Araplara satılması ve ABD bankalarındaki Arap, Rus ve Çin mevduat hesaplarını kullanmıştır. Bunlar sayesinde, dış ticaret açığını dengelemiştir. Ancak sonradan bankaların, fonların batmasına müsaade ederek Çin - Rus ve Arap mevduatlarının ABD mali sistemi içersisinde buharlaşmasına neden olmuştur.

5. Küresel Krizin Kurumsal ve Siyasi Boyutları

Bu noktada bazı komplo teorikileri yaşanan ekonomik krizin mortgage krizi gibi görüldüğünü, krizin bazı ekonomik nedenleri olmasının yanında, ABD'nin Çin - Rusya ve bazı Ortadoğu ülkelerini kontrol etmek ve kendi dış ticaret açığını onlara finanse ettirmek gibi aslen siyasi bir nedenle çıkarıldığını savunmaktadırlar. Bu tür komplo teorilerinin saygınlığı bir yana mantıki inandırıcılığı ancak herşeye inanmaya teşne zihin özürülüler arasında taraftar bulabilir. Öte yandan bozuk bir saatin günde iki defa doğru zamanı göstermesi gibi krizin bahsi geçen şekilde uluslararası siyasi sonuçlarının olacağına dikkat çekmesi yüzünden bu tür komplocuların görüşlerinin taraftar bulması kolaylaşmaktadır. Elbette, bu krizin kaçınılmaz olarak siyasi boyutu vardır ve kendisini kurumsal ve hukuki yapının reforme edilmesi alanlarında gösterecektir.

Dünya çapında serbest ticaret fikrinin babası olan ABD'nin kotalar koyarak ve gümrük duvarlarını yükselterek Çin menşeli malların ithalini engellemesi ve dış ticareti kısıtlamasının mümkün olma-

dığı düşünülebilir. Bu, ABD'nin kuruluş felsefesine ve ABD'nin yirminci yüzyılın başından beri bütün dünyaya empoze etmeye çalıştığı ideolojiye taban tabana zıttır. Öte yandan, bu şekilde düşünmenin ne kadar safiyane bir düşünce olduğu da açıktır.

ABD, nasıl karşılıksız dolar basarak Vietnam Savaşını finanse ettiyse, hedge fonların ve büyük bankalarının batmasına göz yumarak belki de gizlice teşvik ederek buradaki Çin - Rus ve Arap mevduatlarını ABD finans sistemi içerisinde buharlaştırmayı denediği düşünülebilir. Ancak bu fikir yukarıda bahsi geçen komplo teoriklerinin hayallerinin bile alamayacağı gerçek-üstü bir organizasyonu gerektirmektedir. Bu yüzden burada gerçeklik aramak saflık olabilir.

Öte yandan, yıllık bir trilyon doları bulan dış ticaret açığının kapatılması başka nasıl mümkün olabilir? Daha doğrusu ABD kendi çıkarını korumayı seçecektir. Bunun için elbette kimsenin gözünün yaşına bakmayacaktır. Bu tespiti yapmak ve ABD'nin çıkarlarının nasıl korunacağını detaylandırmak özellikle G-20 toplantısı öncesinde önemlidir.

Yukarıda da değinildiği gibi ABD'den başlayan ve tüm dünyayı etkileyen küresel malî kriz eşik altı kredileri ile türev ürünlerinin kaotik bir şekilde kullanılmasından kaynaklanmıştır. Geçerli olan uzlaşma gereği piyasalara yeterince düzenleme yapılmaması riski artırmıştır. Bu duruma ilk tepki gelişmiş ülkelerin Merkez Bankalarından gelmiş ve bu kurumlar ortak politikalar ile faiz indirimi, mevduat garantisi, zarar eden bankalara finansman kolaylığı ve hisse senedi piyasalarına müdahaleler yapmıştır.¹²

Bu konular Nisan 2009'daki G-20 toplantısında daha detaylı ele alınacaktır. G-20 liderleri konferansta krizin etkilerini tartışırken verdikleri kararların kriterleri ve ülkelerin izleyecekleri politikaları da belirleyeceklerdir.¹³ Londra'da toplanacak olan G-20 liderleri yeni

¹² Apak, Sudi (2008), Küresel Finansal Kriz, G-20 Konferansı ve Türkiye, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Beykent Üniversitesi, 1 (2), 2008, 1-11. Wade Robert (2007), A New Global Financial Architecture, London: NLR (46). Wade Robert (2008), Financial Regime Change, London: NLR (53), Wilmarth, Arthur E (2004), "Does Financial Liberalization Increase the Likelihood of a Systemic Banking Crisis", in Gup, 2004.

¹³ Eichengreen B., and Richard Baldwin, "What G20 leaders must do to stabilize our Economy and Fix the Financial System", www.voxeu.org/index.php?node/2543

finansal düzenlemelerin ve hukuki çerçevenin ne olması gerektiğine ilişkin görüşlerini bildireceklerdir. Bretton-Woods'dan beri dünyada ilk kez bu kadar geniş çaplı bir siyaset değişikliğini ortaya koyacak bir toplantı yapılmaktadır. Konferansta ayrıca, IMF, Dünya Bankası, FED ve Avrupa Merkez Bankası'nın yeni rolleri üzerinde de durulacaktır.¹⁴ Halen hazırda IMF'nin gelecek dönemdeki rolünün artacağı yönde işaretler vardır. IMF fonları yüzde yüz arttırılmıştır. IMF'nin dünyada oynayacağı yeni rolün içinde, kurtarma operasyonları ve egemenlik hakları gibi konularda bulunmaktadır. IMF ve Dünya Bankası grubunda tek veto hakkı bulunan ABD, bu oluşum ile finansal sektörde işbirliğini desteklemektedir.¹⁵

Tüm bu iktisadi gerçekler aslında yaşanan krizin sadece iktisadi bir olay değil aynı zamanda bu iktisadi süreçlere eklenen siyasi tercihlerin değişmesinin gerçekleşeceği bir süreç olacağının da kanıtıdır.

Bir diğer açıdan krizin önemli siyasi sonuçları olabileceğini doların değerindeki oynamalara bakarak da çıkartabiliriz. Dolar, krizin etkilerinin ABD'de en çok hissedildiği, iflasların ve işsizliğin tepe noktasına ulaştığı 2008 yazı sonundan itibaren sürekli değer kazanmaktadır. Bilindiği üzere iktisadi olarak krize giren bir ülkenin parası diğer paralar karşısında değer kaybeder. Ancak dolar para birimleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bunun nedeni ABD ekonomisinin dünyadaki ayrıcalıklı yeridir.

ABD gibi tarihindeki en büyük ikinci iktisadi çöküşü yaşayan ve ekonomisini rahatlatmak için dünyanın en liberal ülkesi olmasına rağmen bütün Afrika kıtasının toplam GSMH'nin birkaç katı bir miktar parayla ekonomiye müdahale etmek zorunda kalan ABD'nin para birimi dolar diğer ülkelerin para birimleri karşısında değer kaybetmek bir yana son yirmibeş yılın en yüksek değerini kazanmıştır. ABD Merkez Bankası faizleri 0,25 oranına indirmiş ve tedrici olarak sıfıra çekebileceğini beyan etmiştir. Buna karşın dolar değer kazanmaya devam etmektedir. Ekonomik küreselleşme, yerel mali

¹⁴ Apak, Sudi (2008), Küresel Finansal Kriz,G-20 Konferansı ve Türkiye, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Beykent Üniversitesi, 1 (2), 2008, 1-11.

¹⁵ İbid.

krizler üzerinde bir hızlandırıcı etki yaratarak, bir bölgede başlayan krizin hızla ve yıkıcı bir şekilde, diğer ülkeleri de birbiri ardına etkisi altına almasına sebep olmaktadır. Mevcut uluslar arası finansal kriz, küreselleşme kavramını da sorgulamaya açmış ve küreselleşmenin adeta istikrar bozucu bir süreç olduğunun küreselleşme karşıtı çevreler tarafından yüksek sesle dile getirilmesine neden olmuştur.

6. Sonuç

1929 iktisadi krizini (Büyük Buhran) ABD'nin ancak 2. Dünya Savaşına girerek savaş ekonomisi uygulaması ve muazzam bir üretim kapasitesine ulaşması, savaş sonrası ise dünyanın en büyük ekonomik, siyasi ve askeri gücü olması ile atlatabildiğini gözden kaçırmamalıyız. Mortgage krizi ile başlayıp uluslararası finansal krize dönüşen 2008 krizinin de, Ortadoğu'da Gazze, Kafkasya'da Osetya - Abhazy ve Gürcistan, Balkanlarda Kosova – Karadağ – Makedonya'da meydana gelen siyasi anlaşmazlıklar ve çatışmalar ile ABD ve İsrail'in sürekli olarak İran'ın nükleer silahlarını her an vurabileceklerini beyan etmesi, Rusya'nın Kuzey Buz Denizinde hak iddia etmesi, Baltık Ülkeleri ile Doğu Avrupa ülkelerine karşı tehditkar bir üslup takınması, Avrupa'nın doğalgazını kesmesi, ABD'nin ısrarla NATO'ya almaya çalıştığı Ukrayna - Gürcistan ve Makedonya'nın üyeliklerine karşı çıkması ve bu durumun kendisine karşı yapılmış bir tehdit ve saldırı olarak değerlendireceğini beyan etmesi, 1989'da Berlin Duvarı'nın çökmesi ile sona eren 'soğuk savaşın' tekrar başlamasına neden olduğunu düşündürmeye başlamıştır. Elbette soğuk savaş yeniden başlamıştır denemez ama dünya artık 'tek-kutuplu' bir dünya da değildir.

Tek kutuplu olmayan bu yeni dünya düzeninde enerji kaynaklarının merkezi Kafkasya ve Orta-Doğu'da binlerce kişinin ölmesine neden olan sıcak çatışmaların sürüyor olması endişelendiricidir. Rusya'nın Putin'le birlikte artan saldırgan ve tehditkar dış politikasına karşı koymak gerekçesiyle ABD'nin mevcut uluslararası konjonktürden de istifade ederek bölgesel savaşları, uluslararası ekonomik krizi aşmak için 2. Dünya Savaşında olduğu gibi genel bir savaşa dönüştürebileceği olasılığı da bazı uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Topyekun bir savaş öngören bu senaryo şimdilik uzak bir

ihtimaldir. Onu o uzaktaki mesafede tutacak olan ise bugün dünyada çözülmekte olan üretim ilişkilerinin yerini alacak olan yeni üretim ve değişim organizasyonunun gelecek dönemin gerektirdiği teknolojik yeniliklere açık olan sağlam bir iktisadi mantıkla desteklenen uluslararası siyasi oluşumlara yer verilmesidir.

KAYNAKÇA

- Allen Robert C (2005), "Capital Accumulation, Technological Change, and the Distribution of Income during the British Industrial Revolution", Department of Economics, Oxford University.
- Apak, Sudi (2008), Küresel Finansal Kriz, G-20 Konferansı ve Türkiye, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Beykent Üniversitesi, 1 (2), 2008, 1-11.
- Arrighi Giovanni (2009), "Winding Paths of Capitalism", London: New Left Review (56).
- Bernanke, Ben (2000), *Essays on the Great Depression*, Princeton University Press.
- Brenner, Robert, 2006, *The Economics of Global Turbulence*, Verso.
- Collier Paul (2008), *The Bottom Billion*, Oxford: OUP
- Dale Gareth (2004), *Between State Capitalism and Globalisation* (Peter Lang).
- Duménil, Gérard and Dominique Lévy (2005a), "The Real and Financial Components of Profitability".
- Duménil, Gérard and Dominique Lévy (2005b), "The Profit Rate: Where and How Much Did it Fall? Did It Recover? (USA 1948-1997)".
- Eichengreen B., and Richard Baldwin, "What G20 leaders must do to stabilize our Economy and Fix the Financial System", www.voxeu.org/index.php?node/2543
- Eichengreen, Barry, and Kris Mitchener (2003), "The Great Depression as a Credit Boom Gone Wrong", BIS Working Papers, 137, www.bis.org/publ/work137.pdf
- Friedman, Milton, and Anna Schwartz (1965), *The Great Contraction 1929-33* Princeton: Princeton University Press.
- Galbraith, John Kenneth, (1993), *American Capitalism*, Transaction
- Gup, Benton E (ed)., (2004), *Too Big to Fail*, Praeger Press.
- Kaufman, George (2004), "Too Big to Fail in US Banking", in GUP: 2004.

- Kindleberger, Charles P (1973), *The World in Depression 1929-39*, Allen Lane.
- Martin Wolf, *Financial Times*, 23 November 2008.
- Mason, Joseph R, and Daniel A Schiffman (2004), "Too Big to Fail, Government Bailouts and Managerial Incentives", in *Gup*, 2004.
- Morris R. Charles (2008), *The Trillion Dollar Meltdown*, London: Perseus Books
- Parker, Randall E, 2007, *Economics of the Great Depression* (Edward Elgar).
- Robbins, Lionel (1934), *The Great Depression* (Macmillan).
- Turner, Graham (2008), *The Credit Crunch* (Pluto).
- Wade Robert (2007), *A New Global Financial Architecture*, London: NLR (46).
- Wade Robert (2008), *Financial Regime Change*, London: NLR (53)
- Wilmarth, Arthur E (2004), "Does Financial Liberalization Increase the Likelihood of a Systemic Banking Crisis", in *Gup*, 2004.